

DOWCIP (361) *sb m*

dowcip (356), **dochcip** (5); dochcip *LibLeg* 11/9v, dowcip : dochcip *StrykKron* (3 : 4; *kt*, 288 [3 r.]).

-w- (314), -f- (41).

o jasne.

sg *N* dowcip (74). ◇ *G* dowcipu (93). ◇ *D* dowcipowi (11). ◇ *A* dowcip (80). ◇ *I* dowcipem (63); -em (17), -(e)m (46). ◇ *L* dowcipie (8). ◇ *pl N* dowcipy (12). ◇ *G* dowcip(o)w (4). ◇ *D* dowcipom (5). ◇ *A* dowcipy (8). ◇ *L* dowcipach (2) *KwiatKsiąż*, *WujJud*, dowcipi(e)ch (1) *ModrzBaz*; -äch *KwiatKsiąż*, -ach *WujJud*.

Sł stp brak, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. *Rozum, inteligencja, bystrość umysłu, przemyślność, spryt; ingenium Murm, BartBydg, Mącz, Calag, Calep, Cn; indoles Mącz, Cn; solertia Calep, Cn; animus, industria, iudicium, mens Mącz; acumen, argutia, virtus Cn (268) : A* widząc to ftárłzy záiac/ Wietłzy dowćip z innych máiac: Rzekł ku fwoim/ poczekayćie *BierEz* L2; *BartBydg* 74b; *BielŻyw* 2; *KromRozm II* x4; bo acz o wszech dobrze *JKM* rozumie, ale jenak zna, że nie we wszech jednaki dowcip jest *Diar* 82, 55; *BibRadz Am* 6/13; *OrzRozm* L4v, M2v, R2; *BielKron* 296; Są też niktore [!] dowćipy/ iakoby ograniczone *KwiatKsiąż* K2v, Bv, B3, E3, E3v, E4v [2 r.] (10); *Assequi ingenium alterius, Wyrozumieć/ dofćypem ofiędz poczym fie kto ma/ ná co fie kto ładzy. Mącz* 385a, 3a, 6b, 126a, 168d, 419c (25); *OrzQuin* Rv; *SienLek* 44; *LeovPrzep* b2v, F4; białągłowa wśytko to vmieć może/ co męłczyzná/ áni ieft iey dowćip/ kęs ieden náłzgo podlełzy *GórnDworz* X6, C3, I, Iv, I4v, V4; *HistLan* C2, F5; *KuczbKat* 300; *WujJud* A2v; ták też [*prawo przyrodzone*] niektorym niemem źwirzëtom ten dowćip dáło/ że rodzice fwoie sftárzále żywią. *RejPosWstaw* [41³]; *BudBib Prov* 20/18; Ręczę gdyby Lomźicki tákim pánem zoftał/ Zeby on fwym dowćipem lepiej temu fproftał *PaprpPan* Q2, C2v, C4v, D4, F3, G2 (11); teraz będziem mowić o Dworze/ ktory nie bez przyczyny mogłby fie zdác byc wárftátem dofwiadczánia zwyczáiw y dowćipu młodych ludzi [*urbanitatis et ingeniorum periclitandorum officina*] *ModrzBaz* 12v, 26, 61v, 83, 121, 136; *Oczko* 6; *Calag* 32b, 407b; Bo też między Czárty/ iáko y między ludzmi rozność ieft: iedno máią przyrodzenie/ ále nie iednąkową moc y dowćip. *SkarŻyw* 35, A2, A3, 162, 445; *KochTr* 4; *StrykKron* A3v, A6; *KochFr* 53; *KochPam* 80; *KochPieś* 26; *GórnRozm* N2; Wielcze głupia mądrosći/ rozumie szalony/ Pan cie zniłczy/ y dowcip twoy będzie zwątlony. *KmitaPsal* A5v; *Solertia – Biftrólcz rozumu, dowczip. Calep* 989a; *Phil* G4; *GórnTroas* 44, 49, 52; *KochPij* C2v; DObrodzieyftwá Pánie twoie/ Przechodzą dowćipy moie *GrabowSet* F4, E3, M4; Niech ia téz co o tobie powiem/ Włodźiłławie: Acz mój dowćip trudno ma w to vgodzić práwie. *KochFrag* 41, 52; *OrzJan* 63 [2 r.], 72; *WujNT* 25 *marg*, 1.*Cor* 1/19; *SarnStat* 71, 484, 1225; Nie láty, lecz dowcipem y chęcią mądrosći. Dochodzą. *CiekPotr* 26; *SkarKazSej* 658b, 660a; Tákowy dowćip lichemu źwierzátku/ W ták mále ciałko Pan B O G wlał z poczátku/ Y gofpodárftwá vczą nas téz zgołá/ Mrowká y Pfzczoła. *KlonFlis* E3v; *SapEpit* A2; *SzarzRyt* D3v.

W przeciwstawieniu: »dowcip...siła« (6): *KwiatKsiąż* Pv; *MączKoch nlb* 12; duřzá ieft zacnieřza niź ciało/ dowćip niź siła *WujJud* A3v; *NiemObr* 96; *KochFr* 82; *SkarKaz* 609b.

Przysłowie: Ták zázwdy trwálzly owoc dowćipu infz [*lege*: niź] síly *MączKoch nlb 12 [idem] KochEr 82*.

Wyrażenia: »czysty dowcip« (1): Puer bonae indolis, Dziecię czyłtego doććipu/ też wychowánia. *Mącz 168d*.

»dobry dowcip« = *bonum ingenium Mącz [szyk 4 : 1] (5)*: y więczy nieporządna wżłakich rzeczy oquitość/ niżeli naiwiętźze vbořtwo/ dobrym dowćipom zwykła zálzkadzac *KwiatKsiąź Fv, B3v, E4v; Mącz 269b; BudBib Prov 13/15*.

»dziwny [= *cudowny*] dowcip« [*szyk 2 : 1] (3)*: A Pánnie dowćip dziwny y pomoc Bořka/ ná obronę dziewiřtwá/ oblubieńcy iey miłošník czyřtości Chryřtus dáć raczył. *SkarŻyw 445, 162, 445 marg*.

»głupi dowcip« (1): O wy co wieprzowi zařrzyćie/ Vrodzenia w nim pátrzyćie: Głupi dowćip w łobie maćie: Y ná cnoćie łie nie znaćie. *BierEz S2*.

»gnuśny, leniwy dowcip« = *retusum ingenium Mącz [szyk 3 : 1] (2 : 2)*: takowi nierychli á gnuśnego dowćipu łá/ yź nie infzego niemogá wynaleść/ wczym by łię poććiwiey rořkořzować mogli. *KwiatKsiąź P4; Retusum ingenium, cui contrarium est acutum, Leniwy/ twárdy doććip. Mącz 469a; StryjKron 288*.

»gruby, tępy dowcip« = *rudis animus Mącz [szyk 5 : 1] (5 : 1)*: Aći acź maia dowćip tępy/ awřzakofz wřtawicźnym wřłowanim á pracá trudnoći wřzyřtki przewycięzaiá. *KwiatKsiąź L2, E2; Mącz 147c, 300b, 359c; A iefli więc ten ktory/ czyřta/ iefť ták grubego dowćipu/ iź nie moźe onego poiać/ tám iuź nie piřmo winno/ ále ten/ kto máłucźkiey trudnoći/ zdołáć nie mógl. Górndworz F3v*.

»krzywomyślny [= *wykrętny*] dowcip« (1): MERCVRI wřzyřtkich hándlów y przemyřłów Boźe: [...] Ty rzáđiřł krzywomyślny dowćip/ y ty zbroiřł/ Język w dźiwne chyřtoći: ty pořtawę řtroiřł. *KlonWor 1*.

»dowcip ludzki, człowieczeński, człowieczy« = *humana industria Modrz, hominis industria JanStat [szyk 11 : 4] (13 : 1 : 1)*: potrořć náukę krzeřćiyáńřká w ludźye wlewáli/ řtořnyac yá ku dowćipom ludzkim/ nye inácey yedno yáko kyedy kto ćyářná wronká w łád wodę álbo piwo leye. *KromRozm II t4v; GroicPorz k4v; SienLek 196; LeovPrzep D; RejPos 90; CzechRozm 137, 185; niech wie/ iź ták bárzo ludzkie dowćipy łá rozne [sciat tantam ingeniorum esse diversitatem]/ że iym wřzyřtkim niemoźe ieden nigdy dořyć vćzynić. ModrzBaz 136, 35v; SkarJedn 313, 327; StryjKron 288; KochFr 132; WujNT 193 marg, Yyyyy 2v*.

»niepospolity dowcip« = *exquisitum a. ferax a. industrium a. memorabile a. singulare a. splendidum ingenium Mącz [szyk 6 : 1] (7)*: Ci co Ezopá řłucháli/ Wřzyřcy mu łie dźiwowáli: Chwaláć iego rozum lity/ Y dowćip niepořpolity. *BierEz E2v; Mącz 122a, 215c, 336d, 395a, 409c, 432a*.

»ostry dowcip; ostrość dowcipu; ostrzyć dowcip« = *ingenium vegetum Mącz [szyk 5 : 4] (6; 2; 1)*: w niktorich ludziach dowćipu ofřroć iefť ołowna/ á wniktorych źelazna. *KwiatKsiąź Lv, E3, Lv [2 r.], L2, Pv; Mącz 431a, 477a; był ofřry dowćip: było ćwiczenie: była wiadomoć rzeczy/ y řwych/ y pořthronnych Górndworz Dd8v*.

»předki, chutki, ochotny dowcip« = *festivum, vividum ingenium Mącz [szyk 5 : 1] (4 : 1 : 1)*: á niektore [*umysł*] łá nierychłe w nalezieniu/ á wřzakofz skuteczne w rořłátku. A tak oni pieryřzy/

ktorzy tak chutki dowcip maia/ ku zadawaniu godnieyfzy fą: á ci poſledniyfzy/ ku odpowiadaniu. *KwiatKſiaż* Kv, Kv; *Ingenium vividum* Ochotny/ prętki dofcip. *Mącz* 500d, 326b, 431a, 477a.

»przyrodzony, wrodzony dowcip« = *dots ingenii Mącz*; *ingenium Calep*; *vis naturae, ratio* *Modrz* [szyk 4 : 4] (7 : 1): *Mącz* 95a, 145b; Sławny REY/ godzien iscie być y rádny m Pánem. Przyrodzonym dowcipem wielkiey ſławy doſtał *Prot* E; niektorzi zacni ludzie ſámy m tylko dowcipem przyrodzonym/ niemáiąc w łobie náuk [*sola vi naturae, sine litteris*']/ zwielką ſławą mądrze łobie w íprawách poczynáli *ModrzBaz* 129, 2v; *ModrzBazBud* ¶ 5v; *Oczko* A3v; *Calep* 535b.

»dowcip rozumu« = *ingenium Murm* (4): *Murm* 48; *LibLeg* 11/9v; prętkość twoię miłuię/ y dowcip rozumu twego chwałę *HistAl* A7; *BibRadz* I *3v.

Szeregi: »dowcip, (a, i) baczenie« [szyk 3 : 2] (5): A [*dworzanin*] ku temu ták przydzie/ kiedy będzie miał w łobie to baczenie/ ten dowcip/ że pozna czo ſie pánu podoba *GórnDworz* K6, E4, V7v, Z6; czemu [*człowiek*] dowcip/ á baczenie/ co nád inné beſtye ma/ íwym obźárſtwem ták nikczemnie tráci? *KochPij* Cv.

»dowcip i (niż) ciało« (3): [*niektórzy ludzie*] y dowcipu bywayą gnuſnego/ y ciała mgłego *KwiatKſiaż* A4v, M [2 r.].

»cnota, (a, i) dowcip« = *virtus, (et) industria* *Modrz, JanStat* [szyk 6 : 1] (7): niech máia cnoty y dowcipu iego ofobliwe ſwiádectwá. *ModrzBaz* [41], 42v, 61v, 74v [2 r.]; opátrznego A. o którego cnoćie/ dowcipie y dobroći od wiele ludzi dobrych wzięliſmy ſwiádectwá/ ná Woźnego źemie Krákówkiey obráliſmy y poſtrzygli *SarnStat* 573; *GoſtCast* 9.

»głowa i dowcip« (1): A nie wátpliwie ſámo goſpodárſtwo [...] káżdemu głowę y dowcip zábáwić muſi *GoſtGospSieb* + 2.

»język, (a, i) dowcip« [szyk 3 : 1] (4): *RejWiz* A4v; Są teſz y drudzy acz dowcipu prętkiego/ awſzakofz ięzyka y wymowy nierychłego *KwiatKſiaż* Kv; *GrabowSet* Kv; O Boże day w mym życiu/ bym miał czás tákowy/ Przytym dowcip / y ięzyk łágodney wymowy. *SapEpit* [B2]v.

»dowcip, (a, i) mądrość« = *intellectus et prudentia* *JanStat* [szyk 4 : 4] (8): *BibRadz Eccle* 7/26, *Dan* 1 arg; *BudBib Eccle* 7/25; A iákoby wto ludzki dowcip y mądrość tráfić moglá/ gdyby łáſká Boża tych ták wielkich rzeczy nie záczęła y ſkończyła? *SkarJedn* 313; *SkarŻyw* 478; *ArtKanc* O5; *SarnStat* 484; Iż ſię tego nie náuczył od ludzi/ áni z dowcipu y mądroći ſwieckiey/ áni z pí mą Moyzeſzowego y Prorockiego *SkarKaz* 117a.

»natura i dowcip« [szyk 1 : 1] (2): *RejPosRozpr* c4; gdyż y látá/ y w obcych kráiach práktyká/ y vſtáwiczne powáżnych Authorow czytánia/ ku náturze y dowcipowi iego [...] máteryey mu ſiła dodać mogą *GoſtGospSieb* +4v.

»dowcip i (ani) pamięć« = *industria aut memoria* *Modrz* [szyk 3 : 2] (5): pamięć okrom dowcipu niewiele ſię godzi/ a dowcip bez pamięći iakmiarz nic ile ſię vczenia dotyczy *KwiatKſiaż* K2, L2; Ztądże to mamy/ że ták wiele praw y vſtaw náczyniono/ iż żadnego dowcip áni pámięć [*nullius industria aut memoria*] nieſproſta ku poięćiu wſzytkich. *ModrzBaz* 97; *SkarŻyw* 292.

»rozum, (a, ani, i) dowcip (roztropność)« = *ingenium et industria* *Modrz* [szyk 26 : 7] (33): *BierEz* E2v; Przyrodzenie zaiſte rozum á dowcip, ale ſzczęćie roſkoſzy, ſławę y bogacćstwo dawa. *BielŻyw* 92; *KwiatKſiaż* C3v; *Suo marte conficere aliquid*, Swym wſálnym dowcipem á rozumen [!] co

Ípráwie/ króm czyiey pomocy. *Mącz* 210b, 46c, 133c, d, 168d, 216a (12); *WujJud* A5v, A6, B2, 34v; *BudBib* 1.Par 22/12; *BudNT przedm* b7v; Pobaczywłzy á wýrozumiawłzy rodzicy rozum ábo dowcíp młodzieńczyká íwego [*Ingenio adolescentis cognito et perspecto*] niech go wpráwiá w tákowe náuki ábo rzemiosłá/ do ktorychby ie przyrodzenie ciągnęło *ModrzBaz* 11v, 10v, 134, 479; *StryjKron* 288; *Calep* 318b; *GostGospSieb* + 2v [2 r.]; *GrabowSet* H2; O iákoż to różna náuká od poštěpkow swiátá tego/ ktory włzyłtek rozum y dowcíp íwoy ná to wyładza żeby widziáł y był widziány *WysKaz* 4; *VotSzl* A2; *SkarKazSej* 658b.

»serce i dowcíp« [szyk 2 : 1] (3) : *GórnDworz* Y8; [*Królowej*] nawłzem fluchajicie bo atz xtalt biallogłowlki widzicie dowcíp y serce mełkie y prawe *Paprup* D; *OrzJan* 74.

»umysł i dowcíp« (1): Instrumenta multa habet homo ad adipiscendam sapientiam, nempe animum et ingenium, Człowiek ma wiele nacznia ku osiągnięciu mądrości/ zwłázczá vmysł y dofćíp. *Mącz* 423a.

»dowcíp, (a, abo *itp.*) (wy)mowa (abo umiejętność); dowcíp z wymowá« = *ratio et sermo* *Modrz* [szyk 3 : 3] (5; 1); *KwiatKsiąż* Kv, K2; A iż fię człowiek lepiey niż ktore inłze ítworzenie/ do tákowego zgromádenia y ípolnego obcowánia zgodzi/ vkázuie to iego przyrodzony dowcíp y mowá [*ratio et sermo indicant*] *ModrzBaz* 2v; Komu dowcípú równo z wymowá doftáie/ Niech íczépi miedzy ludźmi dobré obyczáie *KochPieś* 51; *SkarKazSej* 684b; *SzarzRyt* C2v.

»dowcíp a zmysł« (1): Iz w ktorych z młodości dowcíp á zmysł barzo oftry íeft/ tedy w ítarości wielkiey póspolícíe tępieie. *KwiatKsiąż* E3.

Wyrażenia przyimkowe: »wedle (a. według, a. podług) dowcípú« (10): *MetrKor* 37/4v, 46/65v; *LibLeg* 11/9v; *GroicPorz* e3v; *BibRadz* I *4v; Przetóz íelli záraz nie wýrozumiész czego/ wýrozumiész drugim rázem/ áłbo trzecím/ według dowcípú. *GrzepGeom* B4; *BudBib Sap* 13/13; A tho co my wedle dowcípú náłzého czynim/ by nawárowniéy/ by namiłterniéy/ leći/ á zá czáfem ginie. *Oczko* 2v; *CzechEpPorz* **v; *VotSzl* D3.

»z dowcípú swego (a. swego własnego, a. mego)« (5) : Suopte ingenio, Sam z íiebie/ z íwego włáfnego dofćípú. *Mącz* 436a; *RejPos* 183v; ktorzy iakie o rzeczách powáżnych kśięgi áłbo z dowcípú íwego pífzá/ albo z íęzyká na íęzyk przekłádáią *BudBibKaw* A; *ModrzBaz* 113v; *NiemObr* 96.

W przen:

»jędry dowcíp« (1): á ktorzi záś y jędry dowcíp máią/ y ciáło moczną [!]/ cí niechay tak o náukách iáko woiowánú pieczá máią *KwiatKsiąż* M.

2. *Zdolność do czego, biegłość, umiejętność, sztuka; industria, solertia* *Mącz* (79) : Abowiem iáko Rycerz waleczny/ pokoiu póspolitego mieczem broni/ thák Prokurator dowcípem íwoim ípráwiedliwóć mnoży/ á nieípráwiedliwóć tłumi. *GroicPorz* e2; *Leop Ex* 31/4; á gdyby ktho íwoiem dowcípem obrocił rzekę ktora grániczy inłzem łóziłkiem po íwey dzyedzinie/ tedy oná rzeká ma być gránicą *UstPraw* Iv, Iv; *OrzRozm* V2 [2 r.]; *Mącz* 424c; Prometheus chcąc porátowác ludzi/ vkradł Minerwie/ y Wulkanowi on/ póspołu y z ogniem dowcíp/ ktorim ludzie nábywáią íobie żywności. *GórnDworz* Ff; *KuczbKat* 105; *BudBib Sap* 13/19; *Strum* A2; O Kupcoch/ Rzemieśnikoch/ y ízynkarzách/ ktorzi żadney żemie niemáią/ ále dowcípem íwym [*artibus suis*] żywności ízukáią *ModrzBaz* 122v; *Oczko* 10v; Tyś morze z żemią ípoił/ y mocnie vftáwił/ Tyś láto íwym dowcípem/ y

zimę náprawił. *KochPs* 110, 133; [*Kronika*] Przez Macieia Ofołtewicivfa Striykowfkiego doftátecznie nápiáná/ złożona [...] przeważnym dochćipem/ y nakładem nowo wydźwigniona *StryjKron kt*, A6; *CzechEp* 139, 258; *KochFr* 39; Przed zefzćiem z tego ludzkiego zawodu/ Dowcipu fwego/ wćiefznego płodu Zoftáwił dofyć/ á gdy iuż omdlewał Nawdźięczniey śpiewał. *KlonŻal* A4v, D4v; *GórnRozm* N2 [2 r.], N2v; Dobro to czyfte/ dobro dofkóná/ Tego wyfłowić/ me dowćipy mále Nie podołáią; ni wftá wymowne *GrabowSet* X2v; *SarnStat* 466; wczone głowy/ Dowćipem fwym igrály/ y fmyślnymi fłowy. *KmitaSpit* Av; ftárákem fie/ iákobym y żądności oney práwie póspolitey od wftytkich/ ktorzy fie w dowćipie brátá mego zákocháli/ y powinności moiey bráterfkiey/ á przytym fławy brátá mego nie odbiegał. *SzarzRytJSzarz nlb* 2.

dowcip do czego (1): Wftytek dowćip do boiu dzyádá ich męznego/ Bog im tu z niebá przyfłá y fortele iego. *PaprPan* H4.

dowcip ku czemu (2): *Leop Ex* 35/31; A tych rzeczy o ktorychemy iuż powiedzieli/ niechay cí zwiéftzá piłnością á pracá náłáduiá/ ktorzi godnieyfy dowcip ku naukam máią niż ciáło ku woynie *KwiatKsiąż* M.

dowcip na co (2): [*Ezop*] Z tyłu nie miernie gárbáty/ A z przodku lepak brzucháty [...] Ale zá ty niedoftátki/ Miał dowćip ná wftytki gatki. *BierEz* A2; *SkarKaz* 518b.

dowcip w czym (8): *BibRadz Ex* 31/3; Solertia in venatu, Doćip w łowiech w polowániu. *Mącz* 399b; *BudBib Dan* 1/17; *PaprUp* Dv.

Wyrażenia: »dowcip kupiecki« = *mercatorum industria JanStat* (1): przez dowćip kupiecki y rzeczy przedáynych wnoftenie Rzeczpoftpolita fzláchetné zwykłá brác rozmnożenie *SarnStat* 1098.

»dowcip rycerski, wojenny« (1 : 1): iżeby ryczerz nietylko wśilach y w śmiałości tym fię tylko pierwey podpierał/ ale iżeby też w nauce/ y w dowćipie rycerskim/ biegłym á mocnym był. *KwiatKsiąż* Ov; widząc pánowie y rycerftwo ziemie oney/ dowćip iego woienney y męftwo/ [...] wzięli go ná Groffoftwo Piktáwfkie *SkarŻyw* 164.

Szeregi: »dowcip i baczenie« (1): o wielkim batzeniu i dowćipie wrofadku [*krola Zygmunta*] powiadaią. *PaprUp* Dv.

»dowcip, (i) biegłość« = *industria, peritia Modrz* [*szyk 2 : 1*] (3): *BibRadz* I* 4v; tákby też y fędziowie tákich fobie ná ten vrząd towarzyszow doftawáli/ ktorychby dowćipu/ biegłości w fądziech y dobroći świadomi byli. *ModrzBaz* 93v, 114v.

»domysł i dowcip« (2): *SarnStat* 467; bo [*czart*] wielki ma domysł y dowćip ná wftytko. *SkarKaz* 518b.

»dech [= *natchnienie*] i dowcip« (1): Tchu y dowćipu po tobie żaden dziś nie ma fto/ Coby fię twych pieśni podiał/ pártáczefmy profto. *KlonŻal* B2v.

»dowcip i misterstwo« (1): a wthym ftya chczą wyernye y pylne zachowacz podlug mego nawyęthżego dofczyp y Myfterftwa they nauky mey thak yako sluffze nadobrego flugá a wyernego myftrza pułzkarfkyego yego krolyewfkyey myfłoczy *MetrKor* 37/4v.

»dowcip i nauka« = *industria et doctrina Modrz* [*szyk 5 : 5*] (10): [*Platon*] wftytki tamże wćnie Socratefoue nauką y dowćipem przechodził. *BielŻyw* 79; *KromRozm III* B7; *KwiatKsiąż* K3; *GórnDworz* F3v; *HistLan* F6; *WujJud* A3v [2 r.], A5v; *ModrzBaz* 82v; [*Kronikę Pruską*] ku przeyrzeniu

wżyczył naprzod Iego miłości pánu Woytowi Wilenłkiemu Augułtino Ro: iáko wielkiey nauki y głębokiego dochćipu Doctorowi/ Secretarzowi Kro: I. M. *StryjKron* 288.

»pilność, (i) dowcip (roztropność)« = *navitas et navia vel gnavia Mącz; diligentia et industria Modrz* [szyk 5 : 3] (8): Partae opes non casu, sed ingenio Olięgnione bogáctwá nie z tráfunku álbo fortuny ále z dofcćipu y z pilności. *Mącz* 278c, 242d, 343d; *ModrzBaz* 2v; [*Teofil*] vmiáł dowćipem y pilnością/ ktora z miłości ku Pánu Bogu pochodziá/ mądrze y łpokoyne wśzytkiego doyrzeć/ łtánowić *SkarŻyw* 171, 47; *SkarKaz* 81a, 84a.

»dowcip i (a) praca« = *labor et industria Modrz* [szyk 3 : 3] (6): ábo ie też w domu łubtylnych ráchunkow vczá/ álbo łpiewáć álbo łzymowáć/ ábo inśzych tym podobnych náuk/ ktorych bez wielkiego dowćipu á pilney pracy náuczyć łie nie mogá. *RejPosWstaw* [41²]; *ModrzBaz* 34v, 61v; *Oczko* 1v; *PowodPr* 72; nábyta náńká z pracy y dowćipu *SkarKazSej* 662b.

»robotá, (i) dowcip« (2): [*ten kto zranił*] powinien iełt ránnemu poki będzie żyw/ ná káždy rok tyle płáćić/ ile on robotá łwoiá y dowćipem ná káždy rok mogł nábyć. *GroicPorz* k4; *SkarKaz* 84a.

»dowcip i rozsádek« (2): ná łwoy łię rozum y vmieiętnóść niech iáko chce łpułzcza: y dowćipowi y rozłádkowi łwemu niech vfa *CzechEp* 134; *CzechEpPORz* **v.

»umieiętnóść, (a, i) dowcip« = *scientia et (omnia) doctrina Vulg* [szyk 5 : 2] (7): y nápełnił go duchem Boskim/ mądrościá y rozumem/ y umieiętnóściá/ y wśfelkim dowćipem ku wymyłleniu y łpráwieniu robot/ ná Złóćie/ Srebrze/ Miedzi/ y w rzezániu kámieniá/ y w roboćie ćiełiełłkiey [*implevitque eum spiritu Dei sapientia et intelligentia et scientia et omni doctrina ad ex excogitandum et faciendum opus in auro et argento*] *Leop Ex* 35/31; *BibRadz Ex* 31/3, *Eccli* 1/18; *Mącz* 328b; *GórnDworz* N5v; A ták tym cżterem pácholętám dáł iym Bog vmieiętnóść y dowćip w káżdym piśmie y w mądrości. *BudBib Dan* 1/17; *CzechEp* 122.

»wrozumienie a dowcip« (1): iełt dwoiakie wrozumienie á dowćip/ ieden w myłzleniu á drugi w łprawowániu *KwiatKsiqż* K2v.

W przén (1) :

Szereg: »dowcip i warstat« (1): A też połpolicie táká łwiecka mądrość/ wśzytek łwoy dowćip [...] ná ofzúkánie y ná łzkody ludzkie obraca. Co iełt włáfnó piekielnikom/ ktory ná tákim dowćipie y wárfłáćie zásiedli. *SkarKazSej* 658b.

3. Myśl, koncept; wymyśl; industria Vulg (6) : EPicurus Athenłki. Ten acz łie [...] litterom nieuczył, á wđdy w nauce barzo biegly był y mądry, ták iż też wiele wzytecznych dowcipow ludziem iełt przepowiedziáł. *BielŻyw* 101; *GroicPorz* k4v; Potym pogłádnáłem ná wśłytkie prace łndzkie/ y ná dowćipy [*omnes labores hominum et industrias*]: obaczyłem przy nich być iáwná zawiść bliźniego. *Leop Ecclē* 4/4; Boiełłiźbychmy ná rzeczy niepodobne z rozumy náłzemi wylátowáć mieli/ á záfádzáć ná thym wiáre náłze [...] tedybychmy łie pewnie bárzo obłędzić mułieli/ á iuzby to nie byłá wiárá/ ále dowćip náłzego włáfnego cżłowieczeńłkiego rozumu. *RejPos* 88; Bog vczynił cżłowieka práwego/ ále ći wynáleźli dowćipy rozmáite [*ipsi autem inquisierunt cogitationes multas*]. *BudBib Ecclē* 7/29 [30].

Wyrażenie przyimkowe: »z dowcipu« = *bez głębszej myśli* (1): Nie zázrzył też nikomu/ o moy miły bráćie/ Gdy kto chodzi w chędozłzey/ á niźli ty łzácie [...] Nie z dowćipuć to mi wierz/ to łie z námi dzyeie/ Przetoż y ty o Pánu/ bądz dobrej nádzyeie. *RejZwierz* 123.

4. *Wybieg, fortel; podstęp; ingenium JanStat (5) : BierEz G2v; W drugie Interregnum Affekurácia Hetmáńka: żeby mu było wolno vżywać wšelákich dowcípów, choćby y z ízkodą czyią: Ieřliby inák nie mogło byđ SarnStat 425.*

Wyrażenie: »wymyřlny dowcip« (1):[mistrz wielki i inflantcki mistrzowi niemieckiemu] ráđą álbo przyiáznią nie máią/ áni będą mogli pomagác ktorymkolwiek wymyřlnym dowcípem álbo bárwą. SarnStat 1079.

Szeregi: »barwa [= pozór] (chytrořć) a(1)bo dowcip« = color (ars) aut ingenium JanStat (2): A ieřli kto téy nářzėy vřtáwy nazdrowřzėy vporny gwałtownik będzie/ y nieco od przeieđđiázających którąkolwiek bárwą/ chytrořćią/ ábo dowcípem wycięgác będzie śmiał: rofkázuiemy/ áby rzeczy wřiętė były cálo wróconė. SarnStat 918, 1079.

»fařsz, zdrada i dowcip« = fallacia, dolus et ingenium JanStat (1): A żeby pokóy przymiérze y ziednoczeniė zá takim vważeniem vgruntowánė v zámknionė/ niemogły byđ ná potym ludzką złořćią złámánė [!]/ y iákowėmi fařzázami/ zdrádámi/ y dowcípy zgwałconė SarnStat 1093.

Synonimy: 1. baczenie, bystrořć, cnota, mądrořć, rozsądek, roztropnořć, rozum, umyřł, wyrozumienie, zmyřł; 2. bieğlořć, industryja, misterstwo, sztuka, umiejėtnořć; 3. myřł; 4. fortel.

Cf NIEDOWCIP